TUHED
www.tuhed.org
Turkish History Education Journal
Türk Tarih Eğitimi Dergisi
2012: 1 (1), 32-55

Yakın Dönem Tarihinin Ortaöğretimde Öğretimi:

Problemler ve Öneriler

Teaching of Contemporary History at Middle Schools:

Prospects and Problems

Fatma ACUN*

Özet: Yakın dönem tarihi tanımı, kapsamı ve niteliği olduğu kadar çalışma metoduyla da, uzak dönem tarihinden farklı bir çalışma sahasıdır. Bu durum, yakın dönem tarihinin öğretilmesini de farklı kılmakta ve bir dizi unsurun öğretim sürecine dahil olmasını gerektirmektedir. Yakın dönem tarihinin orta öğretim düzeyinde öğretilmesi söz konusu olunca, konu daha karmaşık ve uzmanlık isteyen bir hal almaktadır.

Çalışmada önce, yakın dönem tarihinin tanımı yapılıp, kapsamı ve en belirgin nitelikleri, uzak dönem tarihi ile karşılaştırmalı olarak verilecektir. Ardından, Yakın dönem tarihinin kapsadığı zaman dilimi ve bu zaman diliminde, öğrencilere öğretilmesi mümkün olan kısım üzerinde durulacaktır. Bu çalışmalar yapılırken, yakın dönemin tarihinin akademik dünyadaki manası ve çalışma biçimi de paralel biçimde tartışılacak bu suretle, eğitim alanındaki tartışmalara zemin hazırlanacaktır.

Yakın dönem tarihinin oluşum halinde ve geçici nitelikte olması dolayısıyla ortaöğretim düzeyinde öğretilmesinin ne tür pratik problemlere yol açacağı üzerinde durulacaktır. Problemler, tarihin ne olduğu ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilere öğretiminden nelerin beklendiği esas alınarak çözümlenmeye çalışılacaktır. Ortaöğretim yaş grubundaki öğrencilerin çevrelerindeki dünyayı kavrama konusundaki zihinsel gelişimlerinin düzeyi ve yeterliliği en önemli faktör olarak yapılacak çözümlemeye dahil edilecektir. Günümüzün hızla değişen dünyası ve buna paralel olarak değişen ihtiyaçları karşısında, yakın dönem tarihinin öğretilmesi teorik düzeyde tartışmak ve çözüm önerileri sunmak çalışmanın hedefini oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı ders kitaplarından sıklıkla istifade edilerek örnekler verilecek ve çalışmanın pratik neticesi kapsamında, yakın dönem tarihinin öğretilmesi konusunda uygulanabilir önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğretimi, Ortaöğretim, Yakın Dönem Tarihi, Yakın Dönem Tarihinin Öğretimi, Öğrenci, Öğretmen

Abstract: Contemporary history is a different and distinctive research field from standart history with its nature and coverage as well as its research methods. This requires adoption of new approaches and inclusion of a new set of factors to its teaching process. When it comes to its teaching at the

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: facun@hacettepe.edu.tr

© 2012 TUHED Bütün Hakları Saklıdır. ISSN:

middle school level, all these become more complex and complicated requiring more expertise and research in the field. In this study initially, a conventional description of the contemporary history is made and its coverage and most distinctive characteristics are defined in comparison with the standard history. Then, the time limits covered by contemporary history are discussed and the periods within these limits that can be thought to middle school pupils are determined. In paralel with these meaning, time limits and research methods of contemporary history in the academic world are also given to provide better perspective to educational discussions. In the rest of the study, the process of teaching of contemporary history at middle school level and practical as well as theoretical problems involved in this process are discussed in detail. The starting point in these discussions will be the expectations from the teaching of contemporary history to students and the intellectual capacity of the middle school students to understand the constantly changing contemporary world their around. The discussion of and solution to the teaching of contemporary history is the main purpose of this study. In doing this, school books published by the Ministry of Education are exploited. Finally, practical suggestions are made towards the teaching of contemporary history at middle schools.

Keywords: Teaching of History, Middle School, Contemporary History, Teaching Of Contemporary History, Student, Teacher

Giriş

Bu makalede, yakın dönem tarihinin ortaöğretimde öğretiminin kendine has problemleri tartışılacak, bu yapılırken, bir yandan yakın dönem tarihini, uzak dönem tarihinden ayıran kendine has nitelikleri üzerinde durulacak, bir yandan da, öğretimde karşılaşılan problemlere değinilecektir. Konuya girmeden önce, Türkiye'de çoğunlukla siyasi iradenin tutumu çerçevesinde şekillenen yakın dönem tarihi öğretimi tahlil edilerek, ne tür bir yol takip edildiği ve ne tür beklentilerin olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Temel beklentilerin ne ölçüde siyasi, ne ölçüde öğrenciye nesnel bilgi sunma amaçlı olduğuna karar verilerek, yakın dönem tarihi öğretiminin ne derece profesyonel yapıldığı hakkında fikir edinmeye çalışılacaktır. Ardından, yakın dönem tarihinin öğretimindeki sınırlamalar ele alınarak, yakın dönem tarihinin kendine has nitelikleri, hangi ölçekte öğretilmesi gerektiği, oluşum halinde olması, ders kitapları ve öğretmen faktörleri üzerinden tartışılacaktır. Neticede, yakın dönemin ortaöğretimde öğretilip öğretilemeyeceğine, öğretilirse, bunun sınırlamalarına dair çıkarsamalarda bulunulacaktır. Buradan elde edilen bilgiler, Türkiye'de yakın dönem tarihinin öğretimindeki eksiklikleri belirleme ve çözüm yolu önermede kullanılacaktır.

Son zamanlarda, yakın dönem tarihinin ilk ve orta öğrenim düzeyinde okullarda öğretiminde bir tutum değişikliğine gidildiği ve günümüz tarihinin müfredata dahil edilmesi konusuna oldukça sıcak bakıldığı gözlemlenmektedir. Öyle ki, 1950'li yıllarda çoğu Avrupa

ülkesinde, modern tarihin öğretimi I. Dünya Savaşı (1914-1918) ile bitirilirken, 1970'li yıllara gelindiğinde, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminin müfredata dahil edildiği görülür. Günümüzde ise, yakın dönem tarihinin öğretiminin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve takip eden küreselleşme sürecini kapsadığı, giderek günümüze doğru yaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Ortaöğretim tarih eğitiminin büyük bir kısmı da, 19. ve 20. yüzyıl tarihine odaklaşmıştır. Eski, Yeni ve Ortaçağ tarihinin öğretimi ise daha az yer kaplamaktadır (Stradling, 2003: vii).

Avrupa ülkelerinde durum genelde bu çizgide seyrederken, Türkiye'de, yakın dönem tarihinin öğretilmesi konusunda, dönemlere göre birbirinden çok farklı tutumlar sergilendiği görülmektedir. Bu tutumları tahlil ederken 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sürecinde Türk toplumunun büyük sıkıntılar yaşadığını; yeni bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunun büyük sancılar neticesinde gerçekleştiğini; bu geçiş sürecinde devletin ve toplumun siyasi, ekonomik, demografik vb. alanlarda büyük bir değişim geçirdiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Aşağıda Osmanlı döneminde ortaöğretimde tarih eğitimi üzerinde teferruatlı biçimde durulmayacak, fikir edinmek maksadıyla, ders kitapları özetlenecektir (Göyünç, 1977: 250-254; Karal, 1977: 255-268). Asıl, Cumhuriyet dönemindeki tarih yazımı üzerinde durulacak, bu kapsamda, resmi tarih yazımı çerçevesinde ders kitaplarında yakın dönem tarihinin öğretimi, özellikle de, hangi döneme kadar gelindiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Belirtilen konuları tartışmaya geçmeden önce, ders kitabının tanımlanması ve ders kitabından beklentilerin ifade edilmesi faydalı olacaktır. Ders kitabı, "bir ders konusunu ya da bir müfredatı desteklemek için okullarda kullanılmak üzere siyasi otorite, yayımcı, öğretmen ve öğrencinin doğrudan doğruya yer aldıkları ya da etkilendikleri, onlar tarafından ve onlar için yazdırılmış metinlerdir" (Özbaran, 2005: 134). Ders kitapları, okulların belli sınıflarında okutulmak üzere yazdırıldığı gibi, bazıları da kaynak kitap olarak hazırlatılmış başvuru kitaplarıdır. Öğrencinin geçmişi ve yaşadığı dönemi anlamasına tesir eden kaynaktır, fakat tek kaynak değildir. Okul dışında da, özellikle de yakın dönem tarihinin öğretiminde, ders kitabı sınırlı kaynak olmakta; okul dışındaki ortam ve bilgiler hem miktar olarak daha fazla hem de nitelik olarak daha tesirli olabilmektedir. Örneğin yapılan bir çalışmada İngiltere'deki 7-9 yaş grubu öğrencilerin %85'inin tarih bilgilerini okul dışından; Amerika'daki 17 yaş grubu öğrencilerin %25'inin ders kitabından kazandıkları tespit edilmiştir. Verilen örnekler okul ve ders kitabı lehinde olmasa da; yapılan

çalışmada, bilgilendirme sürecinin ders kitabı üzerinden şekillenmesi ve ders kitaplarının merkezi konumda olması sebebiyle, tarih öğretiminde önemli bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Yeni eğitim modelinde öğrenci merkezli yaklaşımın benimsenmesi neticesinde gerçekleşen bu durumda, genelde eğitim okul dışı ortamlarda gerçekleşmekte, bu esnada tarih eğitimi de, sınıf dışındaki imkânlarından faydalanır hale gelmektedir. Öğrenci merkezli bu yeni yaklaşım, zaman ve mekânı da sınıfın dışına çıkarmış, fakat sınıfı ve öğretmeni geçersiz de kılmamıştır (Tekeli, 2007: 123-126). Yine de ders kitaplarının öğretimdeki tesiri inkâr edilemez düzeydedir.

Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Yakın Dönem Tarihinin Öğretimi

Öncelikle şu noktayı belirtmekte fayda vardır; tarihin, eğitimde pragmatik amaçlarla kullanılması Fransız İhtilali'nden (1789) sonraya rastlamaktadır. Ondan önce, tarih yazımı ve okunması saray çevresi ve ilmiye mensuplarıyla sınırlıdır. Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlılarda da tarihin siyasi maksatlarla, siyaset adamları ve eğitimcileri yetiştirmede kullanılması, ancak Fransız İhtilali'nin yarattığı milliyetçilik atmosferinde mümkün oldu. Tarihin orta dereceli okullarda ve üniversitede okutulması ihtiyacı da, yine milliyetçiliğin yarattığı bu atmosferde belirdi. Bu da, tarihe yeni bakış açılarını ve yeni türden tarih kitaplarının yazımını gerektirdi. Neticede, dünya tarihiyle birlikte Osmanlı Devleti tarihini anlatan ulusçu (milliyetçi) çizgide kitaplar yazıldı (Acun, 2009: 134). 1869 tarihinde yayınlanan *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* genelde eğitimde, özelde ise tarih eğitiminde önemli bir dönüm noktasıdır. *Nizamname* ile ilk ve ortaokullarda tarih dersi kapsamında Osmanlı tarihi ve umumi tarih okutulması öngörülmektedir. Osmanlı padişahları, *Selatin-i Osmaniye*, halihazırdaki sultanı da kapsayacak şekilde öğretilmüştür (Tunçay, 1977: 276-277). Bu dönemde, 1876 yılında, ortaöğretim için ilk tarih ders kitaplarını yazan Ahmet Vefik Paşa idi. Darülfünun'da Hikmet-i Tarih dersi veren Ahmet Vefik Paşa, ilk defa Batılı tarih metotlarının kullanılması gerektiğini söyleyerek, Türklerin tarihi ile Osmanlı tarihi arasındaki farklara dikkati çekmiştir (Berktay, 1983: 2459). Bizim çalışmamız açısından önemli olan nokta, Ahmet Vefik Paşa'nın *Fezleke-i Tarih-i Osmanî* adlı eserinde, Osmanlı tarihini Osman Gazi'den başlayarak III. Selim dönemine (1789-1806) kadar teferruatlı biçimde anlatmasıdır. Eserde, takip eden padişahların (IV. Mustafa (1807-1808), II. Mahmud (1808-1839), Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876) yalnızca tahta çıkış tarihleri ve saltanat süreleri verilerek, mevcut padişahtan ise, "Bugün Abdülaziz Han mülke sultan millete hakan"

denilmekle kifayet edilmiştir. 1873/74 yılında basılan eserde, III. Selim'in saltanatının sonu olan 1806 yılına kadar gelinmiştir (Ahmed Vefik Paşa, 1290). Diğer bir ifadeyle, tarih anlatısı, yaşanılan zamandan 67/68 yıl önce sona ermektedir.

Ortaöğretim için ders kitaplarının diğer bir yazarı da, Abdurrahman Şeref'dir. *Tarih-i Devlet-i Osmaniye* adlı Osmanlı tarihyazıcılığının Cumhuriyete yansıyan en önemli özelliği, tarihin siyasi meşruiyeti sağlamak için yazılması; bunu sağlamanın en sağlam yolu olarak da, tarihi yapanların tarihi yazmalarının görülmesidir. Öyle ki, tarihçiler Cumhuriyetin kurucuları olarak görülmüş ve tarihçilerin bu siyasi misyonu, bilimsel endişelerinin daima önüne geçmiştir (Behar, 1993: 13). Erken Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığında siyasetçi-tarihçi tipinin ortaya çıkmasının sebebi de budur (Behar, 1993: 58-59). Bu durumun konumuz açısından önemi ise, aynı siyasi iradenin resmi tarih tezini ortaya atması ve okul kitaplarının yazılmasında baskın biçimde etkili olmasıdır. Cumhuriyetin yeni kurulmuş olması, yeni rejimi yerleştirme endişesi ve gelecek nesillere bırakılacak bir değerler bütünü oluşturma gayreti, resmi tarih tezini meşrulaştırmış, ulus-devlet inşasını hedefleyen ulusçu tarih anlayışının Cumhuriyet okullarında okutulacak tarih kitaplarına yansımasına sebep olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Avrupa'nın 19. yüzyılda akademik tarihten beklediği bu rolü, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Türkiye Cumhuriyeti resmi tarihten beklenmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ders kitaplarındaki tarih yazımı ve öğretimi bir devlet politikası haline gelmiştir (Yazıcı, 2011: 197-219; Çapa, 2009: 685-696).

Siyasi iradenin etkisiyle bu çizgide seyreden tarih anlayışının, okullarda tarih eğitimine ağırlık kazandırırken, muhtevasını ve bakış açısını da belirleyerek, öğretimi yapılacak zaman diliminin sınırlarını çizdiği görülür (Üçyiğit, 1977: 269-275; Tunçay, 1977: 276-285). Belirtilen çerçevede ortaöğretimde okutulacak ders kitaplarının ilk örneğini, *Türkiye Tarihi* teşkil eder. (Hamid ve Muhsin, 1929) Hamit ve Muhsin tarafından yazılan ve 1924-1929 yılları arasında basılan bu kitap, 1453 yılından başlamakta ve 1839 Tanzimat dönemine kadar gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, son bölümde Osmanlı medeniyeti başlığı altında birkaç paragrafla anlatılmaktadır. Tarih anlatısının yüz yıl öncesinde bitirildiğini gösteren bu ilk ders kitabı örneğinde, Osmanlının en uzun yüzyılı olan, 19. yüzyılın devamına ve Cumhuriyetin kuruluşuna hiç yer verilmemiştir. Atatürk'ün tarihe verdiği önem üzerine kapsamlı bir yaklaşımla hazırlanan fakat başarısız olduğu ve Atatürk tarafından onaylanmadığı için kullanılmayan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitapta, bütün Osmanlı tarihi yüzeysel bir

anlatımla elli sayfaya sıkıştırılmıştır. Tamamı 600 sayfa olan kitapta, Cumhuriyetin kuruluşundan ise, sadece bir sayfada bahsedilmekle yetinilmiştir. 1931 yılında basılan bu kitapta, tarih anlatısının yaşanılan döneme çok yaklaştırıldığı fakat çok yüzeysel tutulduğu görülmektedir (Behar, 1993: 102-107). İyi kaleme alınmadığı için fazla taraftar bulamayan bu kitaba harcanan emeklerin boşa gitmemesi maksadıyla, Türk *Tarihinin Ana Hatları- Medhal Kısmı* adıyla özetlenerek basılır ve okullarda ders kitabı olarak okutulur. *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nın türevi olan 90 sayfalık bu *Medhal Kısmı*'nda Osmanlı tarihi hiç yoktur, Cumhuriyetten ise sadece ismen bahsedilmektedir.

Bu ilk ders kitabı örneklerinin, Osmanlı geçmişine yüzeysel bakarken, Cumhuriyetin kuruluşuna ise nerdeyse hiç değinmemesi, kronolojide büyük boşluklar yaratarak, tarihi süreçlerde atlamalar yapması, kısa sürede ulusçu çizgide tarih kitabı yazma telaşına yorulabilir. Bu ilk acemiliklerin ardından, muhteva bakımından akademik usullere uygun kitaplar yazılmıştır fakat tarih anlatısında kronolojik boşluk oluşturma, bir alışkanlık olarak, takip eden kitap yazımlarına devredilmiştir. Bizim açımızdan bu ilk örneklerin diğer bir niteliği, yakın dönem tarihinin öğretiminin tamamen göz ardı edilmesinin yanı sıra, Türk tarihinin Osmanlı safhasının, külliyen kitaplardan çıkarılmasıdır.

Orta öğretimde tarih kitabı yazımının üçüncü teşebbüste daha olgunlaştığı, tarihi olayların dünya ve Türk tarihi çerçevesine oturtularak, kronolojik boşluk bırakmadan, bir süreç dâhilinde sunulduğu görülmektedir: *Tarih* adıyla 4 cilt halinde liseler için yazılan bu kitap 1931 yılında basılmış ve 1931-1932 öğretim yılında okutulmaya başlanmıştır. Bir yıl sonra, 1932'de bu kitabın özeti 3 cilt halinde yapılarak, *Ortamektep için Tarih* adıyla, ortaokullarda tarih eğitimi için kullanılmaya başlanmıştır (Çapa, 2002: 49). *Tarih*'in 4. cildi bütünüyle Cumhuriyet tarihine ayrılmıştır. Oldukça kalın (376 sayfa) olan ve Türkiye Cumhuriyeti başlığını taşıyan *Tarih IV*'ün birinci kısımında Cumhuriyetin kuruluşu, ikinci kısımında ise İnkılâplar anlatılmıştır (Tarih IV, 1931). İlk kısım, kitabın %60'ını kaplamakta ve I. Dünya Savaşı'nın sonundan (1918) kitabın kaleme alındığı 1931 yılına kadar olan 23 yıllık dönemde meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. İkinci kısım ise, kitabın %40'ını kaplamakta ve yeni kurulan devletin sistemini ve inkılâpları anlatmaktadır. Bu niteliği dolayısıyla, tarihten ziyade, vatandaşlık bilgisi kitabı mahiyetini taşımaktadır (Yazıcı, 2011: 207). Konunun bizim açımızdan önemi ise, yakın dönemin öğretilmesinde çok yakına, nerdeyse düne gelinmesidir. Yaşanılan zamana bu derece yaklaşılması ve yakın dönem tarihinin, öğrenimden ziyade

vatandaş eğitimi kapsamında sunulması, yeni kurulan Cumhuriyetin vatandaşını bilinçlendirmek üzere, tarih öğreniminden istifade etmesi anlamına gelmektedir.

Takip eden dönemde tarih kitapları, Osmanlı dönemini yüzeysel biçimde geçerken, bir yandan tarihin derinliklerine uzanarak eskiçağ uygarlıklarını ele alıyor, diğer yandan da, yakın döneme odaklaşarak Cumhuriyetin kuruluşuna yoğunlaşıyordu. Her iki dönem arasında uzunca bir boşluğun bulunduğu, tarihin bir süreç olarak algılanmasını ve öğrencinin zihninde olaylar arasında bağlantı kurmasını zorlaştıran bu durumda, yakın dönemin öğretilmesinde başarılı olunması pek mümkün gözükmüyordu. Tarih tezinin öğretilmesinin hakim olduğu bu dönem, tabiatıyla ideolojikti ve tarih tam da ulus inşası vazifesini burada yerine getiriyordu. 1950'li yıllara gelinmesi ve tarih tezinin terk edilmesiyle birlikte, Osmanlı tarihi, Türk tarihinin bir önemli ve övünülecek bir aşaması olarak görülmeye başladı. Bu suretle, zaman zincirinin önemli bir halkası tamamlanırken Türk tarihi, kendi içinde bütünlüğü olan uzun ve kesintisiz bir süreç dahilinde öğretilmeye başlandı. Fakat zincirin son halkasını tamamlama, yani yakın tarihi öğretme konusunda tutumlar çeşitlendi. 1970'li yıllara gelindiğinde, Karal'ın 1974'de liseler için yazdığı Türkiye *Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, Cumhuriyet tarihinin konuları, 1918'den 1965'a kadar getirilmiştir (Karal, 1974). Öyle ki, yakın dönem tarihinin öğretilmesinde yaşanılan zamana, ikinci kez çok yaklaşılmıştı (ilki Cumhuriyetin 1930'lu yıllarıydı. Üçüncü kez ise, 1990'lı yılların ortalarında, Türk Dünyası adı altında, Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türk devletlerine yer verilmesiydi. Ortaokul 2. sınıf tarih kitabının son sayfalarında, yeni bağımsızlığını kazanmış Türk devletleri ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne değiniliyordu (Behar, 1993: 213-214). Bu kısa değinmede, mevcut durumdan özetle bahsedilirken, ülkelerin tarihine de birkaç paragraf ayrılmıştı. Günümüzde (2012) lise kitaplarında yakın dönem tarihinin öğretilmesi, Atatürk dönemi ile sonlandırılmıştır. Bu durumda öğrenci, takip eden olaylar, II. Dünya Savaşı (1939-1945) ve Soğuk Savaş (1947-1991) gibi, hem Türkiye hem dünya tarihine yön veren olaylar hakkında bilgi sahibi olamamaktadır. Yakın dönem tarihinin öğretilmesinin bu kadar erken bir dönemde sonlandırılması ve bu noktadan günümüze kadar uzanan olayların öğrenim sürecine dahil edilmemesinin ilk neticesi, tarih öğrenim sürecinin birden bire kesintiye uğraması ve günümüze doğru uzanan, uzunca bir boşluk meydana gelmesidir. Bu boşluğun öğrencinin zihninde olaylar arasında bağlantı kurmada bir kopukluk yaratması; tarihi, aniden sonlanan, ne sebeple sonlandığını bilmediği, arada uzun atlamaların olduğu, inişli çıkışlı bir süreç olarak

algılaması kaçınılmazdır. Pedagojik yönden olumsuzluğu sergileyen bu durumda, siyasi iradenin tesirinin büyük ölçüde olduğu ve öğrencinin dikkatini belli noktalara yoğunlaştırmak istediği aşikârdır.

Cumhuriyet tarihi boyunca, yaşanılan zamanın tarihinin öğretilmesine birkaç kez çok yaklaşıldığından yukarıda bahsedildi. Yaşanılan zamana en az on yıl, en fazla yetmiş yıl uzaktaki geçmişin öğretilmesi, yakın dönem tarihinin öğretilmesinde bir isteksizliğin olduğunu göstermektedir. Zamana yayılan, gidip gelen bu isteksizliğin, ders kitapları müfredatını hazırlayan iradenin siyasi yöneliminden kaynaklandığını ifade etmek yerinde olur.

Yakın dönem tarihinin ortaöğretimde öğretilmesi, tarihin günümüzü anlama ve geleceğe ışık tutma fonksiyonunu yerine getirir görünse de; ders kitaplarını hazırlayanlar arasında beliren genel isteksizliğin yanı sıra, araştırmacılar arasında da bazı sınırlamalar görülmektedir. İlkindeki isteksizlik daha ziyade siyasi yönelimli olurken, ikincisindeki sınırlamalar bütünüyle akademiktir. Bunlara aşağıda sırasıyla değinilecektir.

Ders kitaplarını hazırlayanlar arasında beliren yaygın isteksizliği, büyük ölçüde, siyasi iradenin tarih öğretiminden beklentilerine bağlamak mümkündür. Bu konuda söylenecek ilk söz, belli dönemlerde daha yoğun, belli dönemlerde daha az yoğun olmak kaydıyla, siyasi iradenin her dönemde tarihten beklentisinin yüksek olmasıdır. Bu beklentiyi en iyi kontrol edebileceği alan ise, müfredatının hazırlanmasında etkili olduğu, ders kitaplarıdır. Tarihteki olaylara ilişkin temel bilgileri vermek, belli duyguları aşılamak ve geçmişe yönelik belli bir düşünce biçimini kazandırmak, siyasi iradenin ders kitapları yoluyla tarih öğretiminden beklentileridir. Bu beklentileri yerine getirmek, uzak geçmiş söz konusu olduğunda nispeten kolay olmakta, günümüze doğru yaklaştıkça giderek zorlaşmaktadır. Konuya bir örnekle açıklık kazandırmaya çalışırsak; siyasilerin uzak geçmişe dair bilgileri kontrol etmesi, gerekirse manipüle etmesi daha kolaydır. Yakın geçmişe dair bilgilerin kontrolü ise oldukça güçtür. Çünkü ilkinde veri yokluğu veya kıtlığı varken, ikincisinde veri ve kaynak bolluğu mevcuttur. İlaveten, yakın tarih olayları hakkında hem olayları yaşayanlar şahit olabilmekte, hem de olayları farklı boyutlarıyla inceleyen, sorgulayan kaynaklar bulunabilmektedir. Şahitlik uzak dönem için söz konusu olmasa da, farklı bakış açıları mevcut olmakla beraber fazla olmamaktadır. Bu sebeple, siyasi iradenin yakın döneme müdahalesi sınırlı kalmakta, uzak döneme ise daha fazla olmaktadır. Bunun en güzel örneğini, yukarıda bahsettiğimiz, 1931'de

basılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı 600 sayfalık ortaöğretim tarih kitabında görmekteyiz. Kitapta, sadece son sayfa Cumhuriyetin kuruluşuna ayrılmış, takip eden yıllarda çok önemli inkılâplar yapılmış olmasına rağmen bunlardan hiç bahsedilmemiştir. On bir bölümden oluşan kitapta, ortalama 22-60 sayfa Anadolu ve civar uygarlıklara ayrılırken, 205 sayfa Orta Asya'ya ayrılmıştır. Yakın dönemin radikal gelişmelerine yer vermezken, uzak dönem tarihine bu derece ağırlık verilmesi, siyasi iradenin, ulusal kökenlerin uzak geçmişte aranması dürtüsünün ne kadar güçlü olduğunu, bunu da, uzak dönem tarihini ön plana geçirerek, tarih öğretimine yansıttığını göstermektedir (Behar, 1993: 102-106).

Siyasi iradenin yakın dönem tarihinin öğretilmesindeki gönülsüzlüğünün diğer bir sebebi ise, ne kadar objektif olmaya çalışırsa çalışsın, tarih öğretiminin kendi çizgisinde olduğunun peşinen kabul edilmesidir. Tarih adına yapılan bu önyargı zayıf olsa da geçerlidir. Çünkü iktidarlar, kendilerini tezyif ve tahkir edecek durumlar yaratmazlar, olanlara ise engel olurlar. Ders kitapları bunu yapmanın en kolay yoludur. Diğer yandan, siyasi irade, her ne kadar ılımlı olmaya çalışsa da, daima taraf durumundadır. Kendi tarafını kollama ve çıkarlarını koruma, olayları bu yönde değerlendirme ihtiyacını hisseder. Ders kitaplarında tarih öğretimi söz konusu olduğunda, bu daha belirgin duruma gelmektedir. Geçmişte bunun örnekleri mevcuttur. Örneğin, 1960 askeri darbesiyle Demokrat Parti'nin iktidardan düşmesinin hemen ardından, tarih kitaplarında 1950-1960 arasını demokratikleşme süreci olarak gösteren sayfalar çıkartılmış; diğer bir ifadeyle, yeni gelen iktidar, kendi çıkarları doğrultusunda tarafgir davranarak, bir önceki iktidar dönemini tezyif etmiştir (Behar, 1993: 206). Bu tür bir tarih yazımının ve yakın dönem tarihi anlatısının öğrencinin zihninde yaratacağı en büyük tesir, tarihi olaylar arasında bağlantı kurma güçlüğü olacaktır.

Aşağıda değinileceği üzere, yakın dönem tarihinin araştırılmasında ve yazılmasında, uzak dönemden farklı faktörler de rol oynamaktadır. Bu faktörler, yakın dönemi daha fazla tartışmalı hale getirmekte; okul kitapları ise tartışmaya fazla yer vermeden çoğunlukla olguların öğretilmesine odaklaştığından, yakın dönemin öğretilmesi yoluna gidilmemektedir. Bu sebepler ve aşağıda ele alınacak olan, yakın dönem tarihinin kendine has ve akademik nitelikteki problemleri sebebiyle, siyasi irade yakın dönem tarihinin ders kitaplarda öğretilmesinde yeterince gönüllü olmamaktadır. Aşağıda, akademik problemler, yakın dönemin öğretilmesindeki sınırlamaların ardından sırasıyla ele alınacaktır.

Yakın Dönem Tarihinin Öğretilmesindeki Sınırlamalar

Ortaöğretimde tarih eğitimi müfredatı hazırlanırken takip edilen alışılmış metod, tarih öncesinden başlayarak, zaman çizgisini çağlara bölmek ve bu bölümlemeyi gününüze kadar getirmek olmuştur. Bu tür bölümlendirme doğrusal, yani düz bir çizgi üzerinde ilerleyen, ilerlemeci bir zaman anlayışını öğrenciye aşılamaktadır. Zaman çizgisinin başlangıç ve orta kısımlarına denk gelen olaylar ilk ve orta öğrenimde öğretilirken; son dönemine, yani 20. yüzyıla denk gelen olaylar tarihi ortaöğretimin en üst kademesindeki (lise kastediliyor) ve yüksek öğrenimdeki öğrenciye okutulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, daha küçük yaştaki öğrenciler uzak dönem tarihi öğrenirken, yaşça daha büyük öğrenciler yakın dönem tarihini öğrenmektedir. Ancak, tarih öğretiminde bu tür bir yol izlemeyi meşru kılacak pedagojik bir sebebin olmadığı uzmanlarca dile getirilmektedir (Slater, 1995: 123). Tam aksine, araştırmacılar, daha küçük yaştaki öğrencilere, yakın dönem tarihini öğretmenin faydalı olduğunu, çünkü bu dönemin daha güncel ve somut olduğunu; yakın dönem tarihinin, özü itibarıyla Ortaçağ tarihinden daha zor olmadığını ileri sürmektedir (Stradling, 2003: 76). Bu anlayışa göre, Eski Çağ tarihinin, Orta Asya, Roma ve Yunan tarihinin daha ileri yaşlardaki öğrencilere öğretilmesi daha faydalıdır. Çünkü bu yaştaki öğrencilerin zaman kavramı daha gelişmiştir, uzak geçmişi tahayyül etmeleri daha kolaydır. Tarih öncesi devirlerden başlayarak günümüze doğru ilerlemeyi gerektiren alışılmış uygulamanın aksine, günümüzden geriye doğru iz sürdüklerinde, öğrencilerin aynı kolaylıkla kronolojik duyu edinip edinmediklerine dair elimizde veri mevcut değildir. Fakat, geçmiş zaman içinde geriye ve ileriye doğru hareket eden, diğer bir ifadeyle, zamanda yolculuğa çıkan bir öğrencinin, kronolojik düşünmeye daha yatkın olacağı tahmin edilebilir (Stradling, 2003: 76). Kronolojiye dair bu durumun neticesi şudur: Öğrencinin günümüzde olup bitenleri anlamak için, sadece yakın dönemdeki olayları ve bunlar arasındaki nedensellik bağlarını incelemesi yeterli değildir; daha gerilerdeki dönemlere uzanarak olayların kökenlerini keşfetmesi gerekir. Yakın geçmiş ile uzak geçmiş arasında bağlantı kurmayı gerektiren bu durumda, tarih eğitiminin, günümüzdeki olayları anlamak ve anlamlandırmak olan birincil amacına ulaşılmış olunmaktadır. İkincil amacı olan geleceğe ışık tutma da, bu esnada kısmen gerçekleşmektedir.

Yakın Dönem Tarihinin Tanımı

Akademik manada, yakın dönem tarihini "dün"e kadar getirmek mümkündür. Ancak, öğretim, bu esnada da ortaöğretim düşünüldüğünde, bu anlamlı ve mümkün görünmemektedir. O halde, "ortaöğretim düzeyinde yakın tarihin öğretilmesinde hangi döneme kadar gelinmelidir" sorusu başlı başına bir problemi teşkil etmektedir. Çözüm aranırken de, yakın dönemin, süregelen, oluşum halindeki tarih olma niteliğiyle, ortaöğrenim düzeyindeki öğrencinin düşünce ve kavram dünyası birlikte değerlendirilecektir.

Yakın dönem tarihinin, uzak dönem tarihinden farklı olarak, ne zaman başladığını ve ne zaman bittiğini kesin olarak belirleme konusu oldukça tartışmalıdır. Bazı tarihçiler 19. yüzyılın bile tarih adını alamayacak kadar bizden uzak olmadığını söylerken, çağdaş dünya ile ilgilenenler, her çalışmanın yaşadığımız güne kadar uzanması gerektiği görüşündedirler. Bu fikir ayrılıkları, tanımlarda kullanılan farklı kriterlerden doğmaktadır. Örneğin G. Barraclough, yakın dönemi, yeni problemler açısından görür ve günümüz dünyasındaki problemlerin ilk kez ortaya çıktığı 1960'lı yıllardan itibaren yakın dönem tarihini başlatır. Bu dönemin tarihini anlamak için de önceki yüzyılın son evrelerine uzanma gereğine işaret ederek, yakın dönemin çalışılmasını 1890'lara kadar uzatır. Bir başka, daha alışılmış tanım ise, yaşanılan dönemin problemlerini/olaylarını kriter olarak alır ve bundan hareketle, yakın dönemi, tarihçinin yaşadığı dönem olarak belirler (Acun, 1998: 717-719). Tarihçinin yaşadığı dönemde, olaylar henüz bitmiştir veya biteli kısa bir süre olmuştur. Tarihçi bunları yaşamış ve kaydetmiştir. Bu tarih, geçmişi yeniden inşa etmeye çalışan uzak dönem tarihiden farklıdır; hayal etmek yerine hatırlamayı gerektirir. Tarihi yaşadığımız güne kadar getirmemizi sağlayan bu tanımda eksik kalan nokta, yakın dönem olaylarını açıklamak için ne kadar geriye gidilmesi gerektiğidir. Günümüz problemlerinin/olaylarının şekillendiği zamana kadar götürülmesi uygundur. Tarih eğitiminde kullanılabilir bir tanım geliştirme ihtiyacına binaen, yakın dönem tarihini, yaşanılan dönemin tarihi olarak tanımlamak ve yaşanılan dönemdeki olayların ve problemlerin ilk şekil aldığı döneme kadar geriye götürmek mümkündür.

Yakın dönem tarihini yaşanılan dönemin tarihi olarak belirledikten sonra karşılaşılan en önemli problem, kapsadığı zaman dilimi ve bunun tarih öğretimindeki tesirleri olmaktadır. Öncelikle, yakın dönem, yaşanılan dönemin tarihi olarak algılandığında, akademik manada "dün"e kadar getirmek mümkündür. Ancak, ortaöğretim düşünüldüğünde, bu anlamlı ve

mümkün görünmemekte; ortaöğretim düzeyinde yakın tarihin öğretilmesinde başlangıç ve bitiş noktası ne olmalı sorusu başlı başına problem teşkil etmektedir.

Yakın dönem tarihinin başlangıç noktası, tanımında da bahsedildiği üzere, günümüz problemlerinin ilk şekil aldığı döneme kadar geriye götürülebilinir. Türk tarihi söz konusu olduğunda, günümüzdeki problemlerin belirdiği dönem olarak, 20. yüzyılın başlarına, Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yılarlına kadar geriye gitmek mümkündür. Yaklaşık yüzyılı kapsayan bu zaman dilimi, günümüzde meydana gelen olayların öncüllerini kapsamakta, bu suretle arka plan oluşturarak günümüzü anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu, ortaöğretim tarih öğrencisi açısından da, anlamlı ve kavranılabilinen, yeterince uzun bir zaman dilimini oluşturmaktadır. Yakın dönem tarihi, yaşanılan dönemin tarihi olarak algılanıp, sadece son 20-25 yıla odaklaşılırsa, bunun öğrencinin ufkunu kapatacağı, zaman algılamasını sınırlayacağı, geniş düşünmesini ve olaylar arasında sebep netice bağlantısı kurmasını engelleyeceği, daha da önemlisi, yaşanılan dönemin olaylarını, önceki dönemlerden beri süre gelen olaylar silsilesinin bir halkası olarak görmesine mani olacağı muhakkaktır. Bunun yerine, son 25 yıl esas alınarak, bu dönemdeki problemlerin ilk filizlendiği zamana kadar gidilmesi, olayların bir gelişme çizgisi dahilinde anlatılması daha uygun olacaktır. Bu durum, öğrenciye zaman ve zamanda ilerleme duyusu kazandırırken, olayların tek başlarına var olmadıkları, birbirleriyle ilişkili biçimde meydana geldiği duyusunu aşılayacaktır. Öncül olayların bu şekilde anlatılması, öğrencinin zihninde bir olaylar zinciri canlandıracak ve bundan sonra ne olacak sorusunu sormasına sebep olacaktır. Tarih, bu suretle, geçmişi günümüze getiren ve geleceğe bağlayan bir zihinsel faaliyet olarak öğrencinin zihninde yerini alacaktır. Tarihin bu şekilde öğretilmesi yoluyla, ortaöğrenim düzeyindeki bir öğrencinin düşünce ve kavram dünyasında bir genişleme gerçekleşeceği ve olayları uzun erimli biçimde değerlendirme yeteneği kazanacağı umulmaktadır.

Yakın Dönem Tarihi Hangi Ölçekte Öğretilmeli

Akademik manada, yakın dönemi en geniş ölçekte, dünya ölçeğinde çalışmak en uygunudur. Dünyanın birbiriyle bağlantılı, küresel köy haline geldiği güzümüzde bu, mümkün ve oldukça anlamlı görünmektedir. Ancak, birbirine bağımlı ve bağlantılı ülkelerden oluşan günümüz dünyasında, yakın dönem tarihi, dünya çapında etkili faktörlerin öğretilmesi anlamına gelmekte, bu da, ortaöğretim düzeyinde öğretimde bir dizi sınırlamaları gündeme getirmektedir: Ölçek genişledikçe, öğrencinin düşünce ve kavram dünyasında genişleme

olmakta ve sempati doğmakta fakat öğrenci, kendisinden uzak olaylar ve toplumları gerçeklikten ziyade, kavramsal düzeyde algılamaktadır. Bu, çok önemli bir sınırlamadır. Tarih öğreniminde beklenen neticenin alınabilmesi için, olayların tarihi gerçeklik üzerinden kavranması, öğrencinin olayları, kendinden uzak bir dünyanın soyut oluşumları değil, içinde yaşadığı dünyanın bir parçası olarak algılaması gerekmektedir. Peki, bir ortaöğrenim öğrencisinin, yakın tarihin olaylarını soyut mu, yoksa hakikat mi olarak görmesi daha muhtemeldir? Yakın dönemin olayları hangi ölçekte öğretilirse, soyut, hangi ölçekte öğretilirse somut olarak öğrencinin zihninde yerini alır?

Öncelikle, geçmişte meydana gelen her olayın hayal etmeyi gerektirdiğini, eğer olay fiilen yaşandı ise, ancak o zaman hatırlamayı gerektirdiğini söylemeliyiz. Yakın tarihin olayları, ortaöğretim öğrencisi için, hayal etmeyi veya hatırlamayı gerektirecek mahiyette ve üç ölçekte tezahür eder: Ülke ölçeği, bölgesel ölçek ve küresel ölçek. Kendi ülkesi ölçeğinde ve fiilen yaşadığı olaylara öğrencinin şahit olması sebebiyle, bu olayı hatırlaması söz konusudur. Diğer iki ölçekte, bölgesel ve küresel, olaylara şahit olması muhtemelen söz konusu değildir. Bu durumda hayal etmesi gerekir. Konuya bir örnekle açıklık getirelim: Körfez Savaşı Amerika'nın Irak'a müdahalesiyle 1990 yılında başlamıştır ve Amerika askeri varlığını bölgeden henüz 1 Ocak 2012'de çekmiştir. 20 yıl süren, yakın tarihimizin, hem bölgesel hem de küresel ölçekte önemli olan bu olayını yaşayarak büyüyen Iraklı bir öğrenci için, Körfez Savaşı kitaplardan öğrendiği bir vakıa değil, yaşadığı hakikattir. Ülke ölçeğinde yaşanılan bir gerçekliktir, sonradan hatırlayacağı olaylar dizisidir

Bölgesel ölçekte ise durum tamamen farklıdır. Bölge ülkelerinden örneğin Türkiye'deki bir ortaokul öğrencisi, gelişen olaylara şahit olmamıştır ve muhtemelen, medyadan duyduğu haberler haricinde, bilgi sahibi bile değildir. Öğrenci eğer, lise düzeyinde ve ilgili ise, olayı tümüyle medyadan, okuyarak veya dinleyerek takip etmektedir. 20 yıl boyunca sistemli bir takip de, muhtemelen söz konusu değildir. Körfez Savaşı'nın şahitleri ile karşılaşma, dolayısıyla birinci elden haberler alma ihtimali de çok düşüktür. Bu durumda, yakın dönemin bu önemli olayını medya yoluyla öğrenecek ve komşu ülkede gerçekleşen bir olay olarak hayal edecektir.

Bölgesel ölçekte, öğrenci olaydan ana hatlarıyla haberdar olurken; aynı olaydan, küresel ölçekte, örneğin Arjantin'de yaşayan bir öğrenci, belki de hiç haberdar olmayacak veya dünyanın uzak bir köşesinde cereyan eden, kendisini de hiç ilgilendirmeyen bir olay

olarak hafızasında yer edecektir. Diğer yandan, Amerikalı bir öğrenci için, kendi ülkesinin müdahil olması sebebiyle, ilk ölçekteki durum kısmen söz konusu olacaktır. Küresel ölçeğin yarattığı uzaklık ve ilgisizlik faktörü, bu durumda, bağlantı ve yakın ilgiye dönüşecektir. Amerikalı öğrenci, savaşın çirkin yüzünü görmese de, süreç esnasında takip edilen politikalardan etkilenecek, konumuz açısından ise, dünyanın uzak bir köşesi ile bağlantı kurarak ilgilenecektir.[1] Küresel ölçekte bakıldığında, yaşanan olayın doğrudan tesir ettiği alan söz konusu olmakta, bu alana dahil olan ülkede olaylar, ilk ölçekteki gibi netice bırakmaktadır. Örnek değiştirilir ve farklı bir örnek-olay esas alınırsa, küresel ölçekteki bir öğrenci tamamen ilgisiz duruma düşebilir. Dolayısıyla, yakın dönem tarihinin öğretimi düşünülürken, yaşanmakta olan olayın tesir sahası göz önünde bulundurulmalıdır.

Görüldüğü üzere, yakın dönemin olayını ülkesi ölçeğinde yaşayan bir ortaöğrenim öğrencisi için durum, diğer iki ölçektekinden tamamıyla farklıdır. Ülke çapında cereyan eden Körfez Savaşı'nı öğrenci yaşayarak gözlemler, daha sonra da hatırlar. Bölgesel ve küresel ölçekten ve dışarıdan gözlemleyen öğrenci ise, olaydan değişen derecelerde, muhtemelen sınırlı düzeyde haberdar olur ve olay öğretildiğinde sadece hayal eder. İlki için savaş fiilen yaşadığı, muhtemelen kötü anılarının olduğu bir hakikattir. İkinci ve üçüncü ölçekteki öğrenciler için medyadan öğrendiği, çoğunu anlamadığı kelime ve kavramlarla açıklanan, ancak soyut düzeyde kavrayabileceği olaylar silsilesidir. Diğer bir ifadeyle, bir ortaöğrenim öğrencisi için, yakın tarihin olaylarını, ülkesi ölçeğinde fiilen yaşadığı somut; bölgesel ve küresel ölçekte ise medyadan duyduğu soyut olaylar olarak algıladığı neticesi çıkartılabilir.

Konu üzerine yapılacak bir diğer tespit ise, ülke ölçeğinden uzaklaşıldıkça olaylar hakkında bilginin ve ilginin azaldığı gerçeğidir. İlk ölçekte savaş, öğrencinin etkilendiği, sonuçlarına katlandığı bir olay iken; bölgesel ölçekte, komşu ülkede meydana gelen, sonuçlarından dolaylı olarak etkilendiği; küresel ölçekte ise, uzak ve sadece adını duyduğu bir ülkedeki insanları başına gelen olaydır. Yakın dönem tarihinin öğrenilmesi de, bu üç kademe seyretmektedir. Öyle ise, yakın dönem tarihinin öğretilmesinde hangi ölçek esas alınmalıdır? Öğrenci en iyi kendi ülkesindeki olaydan haberdar olur ve öğrenirken, sadece ülkesindeki olaylara mı odaklaşmalıdır? Bölgesel ve küresel olaylar hangi düzeyde ve hangi yoğunlukta

[1] Nitekim Amerika'da, ortaöğretim düzeyinde değil fakat üniversite düzeyinde tarih öğretiminde Irak hakkında *Modern Iraq* başlıklı ders verilmektedir. Bu ders kapsamında Irak tarihi, 1903-2011 tarihleri arasını kapsayacak biçimde, Osmanlı son döneminden başlayarak günümüze kadar getirilmektedir. Bu konuda bkz. Universtiy of Purdue, Department of History, web-page:
http://www.cla.purdue.edu/history/courses/spring2012schedule.html.

öğretilmelidir? Her iki durumda da yakın dönem tarihini öğretirken ne tür bir yöntem takip edilmelidir?

Yakın dönemin olaylarının en etkili biçimde ülke ölçeğinde öğretilmesinin uygun olacağını yukarıda tespit etmiştik. Ancak, günümüz dünyasında yakın tarihi sadece ülke ile sınırlandırmak, bölge ve küresel ölçeği ihmal etmek doğru değildir. İletişimin, dünyanın kurulduğundan beri en hızlı dönemini yaşadığı günümüzde, bu zaten mümkün de değildir. Öğrenimin bıraktığı boş alanın, başka kaynaklar tarafından doldurulacağı da muhakkaktır. O halde en iyi yaklaşım, yakın dönem tarihini, ülkeyi merkez alarak, sırasıyla bölge ve dünya ile bağlantılı biçimde öğrenciye sunmaktır. Ancak o zaman, öğrenci hayal etmekle birlikte hatırlar; olaylar zihninde salt soyut düzeyde kalmadan, somutlaşarak öğrenir.

Yakın dönemin kendine has niteliklerinin öğrenmede tesirlerinin olduğu ve bunun öğrenme sürecini ciddi manada etkilediği muhakkaktır. Takip eden kısımda, yakın dönemin oluşum halinde olması ve bunun öğrenimdeki tesirleri ele alınacaktır.

Yakın Dönemin Oluşum Halinde Olmasının Tesirleri

Yakın dönem tarihinin, uzak dönem tarihinden en ayırt edici özelliği, oluşum halinde olmasıdır. Bunda da en önemli faktör, olayların "dün"e kadar getirilmesi yani, düne kadar meydana gelen olayların yakın döneme dahil edilmesidir. Tarih araştırmaları için mümkün görünen bu durum, tarih öğrenimi söz konusu olduğunda karmaşık bir hal almaktadır. Öncelikle, aşağıda daha teferruatlı biçimde değinileceği üzere, olaylar henüz oluşum halindedir. Henüz nihai halini almamış olayların ne olduğunu belirlemek hem güçtür, hem de tehlikelidir. Örneğin, günümüzde Arap dünyasında meydana gelen halk hareketleri bir "uyanış" olarak nitelendirilmekte; Batılı manada demokrasiye geçiş hareketi olarak görülmektedir. Ancak, süreç henüz tamamlanmamıştır. Arap halkları ilk defa olarak seslerini duyurmakta ve çok partili hayat ile tanışmaktadır. Yine, ancak, bu partilerin Avrupa'daki örnekleri gibi bireysel hak ve özgürlükleri savunan demokratik partiler olma yerine, otoriter partiler olmayacağının garantisi henüz yoktur. Dolayısıyla, bu yeni uyanışın Batı benzeri demokrasiye değil de, daha otoriter yönetime yol açması, bu esnada askeri darbelere zemin hazırlaması ihtimal dâhilindedir. Bu durumda, yaşanılan dönemin olayları hakkında ortaöğretim öğrencisine ne anlatılacaktır? Öğrenciye, mevcut durumu gevşek biçimde tanımlayan bilginin yanı sıra, ileriye dönük tahminlerin ötesinde bir şey söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Olaylar henüz neticelenmediği, olgular da henüz nihai biçimini

almadığı için, öğretilenlerin geçici mahiyette olacağı ve öğrencinin zihninde belirsizliklere yol açacağı muhakkaktır. Bu sebeple, yakın dönem tarihinin öğretimini "dün" e kadar getirmek, pratikte pek faydalı görünmemektedir. Diğer yandan, olayların belirsiz olması ve tahmine dayanması, öğrencinin öğrenmekten ziyade, soru sormasına yol açacaktır. Bu, tarih öğretiminin fonksiyonunu yerine getirmesi açısından önemlidir. Ancak, olgular henüz oluşum halinde olduğu için, sorulacak soruların varsayımlar üzerine kurulacağı, bunun da varsayımlara dayalı bir tarih algılamasına yol açacağı öngörülebilir. Bu durum, düşünce dünyası henüz sınırlı düzeyde gelişmiş, sınırlı kavramlarla düşünebilen ortaöğretim öğrencisinin zihinsel gelişmesine katkıda bulunabilir. Ancak, tarihi, bir araştırma alanı, bir disiplin olarak değil de; sonu birbirinden çok farklı olaylarla neticelendirilebilinen bir çeşit roman gibi algılamasına da sebep olabilir ki, bu tehlikeli bir durumdur. Öğrencinin, sağlam verilere dayalı yorumlar yapmak ve geleceğe doğru emin adımlarla ilerlemek yerine, büyük ölçüde varsayımsal bir dünyada yaşamasına, her şeyin belirsiz ve geçici olduğu bir dünyada öngörüler yapamamasına sebep olabilir. Diğer bir tehlike de, öğrencinin tarihi, kendine has araştırma yöntemleri olan bir araştırma sahası olarak değil, entelektüel varsayımların yapıldığı bir alan olarak tanımasıdır.

Yakın dönem tarihinin oluşum halinde olmasının bir cephesi de, olayları hangi olayların takip ettiğinin bilinmemesidir. Bu ciddi bir dezavantaj olup, günümüze doğru yaklaştıkça, yakın dönem öğrencisi, bundan daha fazla mahrum kalmaktadır. Burada hemen şu soru akla gelebilir: Geçmiş olayları anlatırken, takip eden olayları ve gelişmeleri bilmesi öğrenciye ne kazandırır? Öncelikle, olayların sonuçlarına dair bilgi, hiç şüphesiz, gerçekte neyin amaçlandığına dair değerli bir rehberdir. Fakat bu, olayların sonuçlarını analiz etmeden ve daha fazla sorgulamadan, bütün sonuçlar bu olayın neticesidir demek anlamına gelmez. Takip eden olayları bilmedeki gerçek avantaj sonuca otomatik olarak ulaşmada değil, sorular sormaya sevk etmede yatar. Gerçekte ne olduğu, olayların sonuçlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Sonuçlar hakkında tam bilgimiz olunca, ancak o zaman, neler olduğunu layıkıyla anlayabiliriz. Bunun gerçekleşmesi için de, takip eden olaylar hakkında bilgiye mutlaka ihtiyaç duyulur.

Burada, öğrenci için bazı dezavantajlar ve tuzaklar da mevcuttur. Öncelikle, yakın dönem tarihi, uzak dönem tarihi gibi yaşanmış, sürecini tamamlamış ve neticeleri ortaya çıkmış bir tarih değildir. Süregelen ve oluşum halindeki tarihtir. Olayların neticeleri henüz tam manasıyla ortaya çıkmadığı için, olayların sebeplerine/amaçlarına dair fikirler de geçici

mahiyettedir. Çünkü, bir olayın bütün neticeleri ortaya çıkmadan sebebine/amacına dair kesin görüşler ileri sürülmesi tehlikeli bile olabilir. Sebeplerin belirsiz, neticelerin henüz şekillenmemiş olduğu bir dönemin tarihi, ortaöğretim öğrencisine nasıl öğretilebilir? Yakın dönem tarihinin oluşum halinde olmasının, bu sebeple eldeki bilgilerin de geçici mahiyette olmasının öğretime tesiri nedir? Diğer bir ifadeyle, henüz tüm cepheleri ve neticeleriyle ortaya çıkmamış olan yakın dönem olaylarının öğretilmesi, ortaöğretim öğrencisinin zihninde kargaşaya yol açar mı?

Bu sorulara cevap vermeden önce, tarihin ne olduğu ve tarihten ne beklendiği konusunun üzerinde durulması gerekmektedir. Tarih, her öğrencinin bilmesi gereken, "nihayete ermiş bilgi bütünü" veya "temel olgular dizisi" olarak düşünülüp, bu bilgi yığınının öğretilmesi hedeflendiğinde; henüz oluşum halinde olması sebebiyle, yakın dönem tarihinin olgularının tamamıyla ortaya çıkmadığı; bu sebeple, öğretilecek bilgi kitlesinin henüz nihai şeklini almadığı görülür. Diğer bir ifadeyle, öğrenciye öğretilecekler, geçici mahiyette bilgilerdir. Fakat, tarih öğretimi, "tarihi bilgiye giriş" olarak düşünüldüğünde, yakın dönem tarihinin öğretimi, tarihi düşünceye giriş anlamına gelmekte ve günümüz dünyasını anlamak için tarihi düşünceden istifade etmeyi öğretmektedir. Tarihi düşünce, günümüz dünyasındaki olayları kavramak için pek çok sorular sorulmasına imkân vermektedir. Bu soruları cevaplamak her zaman mümkün olmasa da, günümüz dünyası hakkında anlamlı sorular sorulması, onları cevaplamaktan daha fazla önem arz etmektedir. Yakın dönem tarihinin öğretilmesi de, bu noktada anlamlı olmaktadır. Ancak, belirtilen noktalar için, sürekli öğrenimin gerçekleştiği lisans ve lisansüstü tarih öğretimi ideal bir ortam oluşturmakta iken, orta öğretim söz konusu olduğunda ne derece anlamlı olduğu sorusu önemlidir. Henüz, ilk tarih bilgilerini almakta olan, temel tarihi olgulardan habersiz, geçmişi algılama yetisi yeterince gelişmemiş ortaöğretim öğrencisinin kafasında belirecek bir dizi cevapsız veya cevaplaması güç soruların kargaşaya yol açması muhtemeldir. Yakın dönemin öğretilmesinden vazgeçilemiyorsa, ne gibi bir yol takip edilmelidir?

Yakın Dönem Tarihi Ders Kitapları ve Öğretmenleri

Öncelikle, yakın dönem tarihinin öğretiminde, sadece metinden oluşan geleneksel tarih "ders kitapları" yerine, öğrencilere farklı veri grupları sunan "çalışma kitapları"na doğru bir yönelme yapılmalıdır. Tarihi olguların sıralandığı geleneksel metinler yerine; metini destekleyen veya metinden bağımsız olarak, öğrenciyi belli veri gruplarını analiz etme

yeteneği kazandırmaya yönelik fotoğraf, harita, istatistik, orijinal belge ve görgü şahitleri gibi verileri sunan çalışma kitapları hazırlanmalıdır. Yeni veri gruplarının kullanılmasının, öğrenciye analiz yapma, eleştirme ve senteze ulaşma kabiliyetlerini artıracağı muhakkaktır. Ancak, bu noktada bir dizi sorun da gündeme gelmektedir. Bahsedilen bu veri türleri, Lisansüstü (master, doktora) öğrenim yapan veya profesyonel tarih araştırmacılarının kullandığı verilerdir; Tarihçinin sahip olduğu kullanım becerisini, analiz yapma ve senteze ulaşma kabiliyetini, henüz temel tarihi olguları öğrenmemiş veya öğrenmekte olan tarih öğrencisi ne derece gösterebilir. Veya tersinden ifade edildiğinde, bir ortaöğrenim öğrencisinin, yakın dönem tarihinin belli bir olayı hakkındaki veri türlerini inceleme, eleştirme ve yorumlama kabiliyetine sahip olması pratikte mümkün müdür? Yakın dönemin olaylarının hızla gelişmesi, buna paralel olarak çok sayıda ve türde veri meydana gelmesi öncelikle öğrenciye sunulacak verilerin titizlikle seçilmesini gerekli kılmaktadır. Bahsedildiği üzere, bunlar, lisansüstü öğrenciler ve profesyonel tarih araştırmacılarının kullandığı veri türleridir. Hangi veri grubu ve türünün seçileceği, bunun içerisinden hangisinin öğrenimde kullanılmasının uygun olacağı, ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Uzak dönem tarihine ilişkin belge türlerinin sayıca daha az ve okunması ve kullanılması uzmanlık isterken; yakın dönem tarihinin belgeleri okunması ve anlaşılması daha kolay belgelerdir. Ancak, bu belgelerin kullanımının profesyonel olmayanlar, sıradan insanlar ve ortaöğretim öğrencileri tarafından, kaynak kullanımına dair bilgi ve beceri olmadan kullanabilecekleri anlamına gelmemektedir. Yakın dönem belgelerinin çoğunun güncel ve medya temelli olması dolayısıyla, doğal bir kaynak kullanım bilgi ve becerisine sahip oldukları anlamına hiç gelmemektedir. Belge bolluğu ve belgelerin sade ve kolay çözümlenebilir olması, kullanımlarının da o derece kolay olduğu anlamına gelmemekte; kullanımları ve özellikle de birden fazla belgenin bir arada kullanımı, doğru belge olduğu kadar yanıltıcı belgenin de varlığı, yakın dönem tarihinin öğretiminde belge kullanımını uzmanlık isteyen bir konuma getirmektedir. Belgelerin tümü "çalışma kitabı"nda sunulamayacağına göre, hangisi veya hangilerinin sunulması gerektiği başlı başına bir problemdir. Belgelerin doğrudan mı yoksa metini destekleyici olarak mı sunulacağı da, başka önemli bir konudur.

Kaynak bolluğuna ve günümüze doğru yaklaştıkça olayı açıklayan ve yorumlayan kaynak yelpazesinin genişlediğine yukarıda işaret etmiştik. Teknoloji sayesinde bu yelpazeye, görsel, işitsel, multimedya kaynakları da dahil edilmiştir. Bu kaynaklar tarih araştırması veya

öğretimi için hazırlanmamıştır. Çoğu siyasi veya ticarîdir, raf ömürleri de kısadır. Diğer bir kaynak da, öğrencinin yakın çevresinde, önemli tarihsel olayları yaşamış ve görgü şahidi olmuş kolaylıkla ulaşabileceği şahıslardır. Bu durumda, okul dışı kaynaklardan tarih öğrenme alanı, diğer dönemlere nazaran daha fazla genişlemekte; öğrenci ders kitabından öğrendiğinin bekli de daha fazlasını çevreden öğrenmektedir. Çevreden öğrenilenler, ders kitaplarındaki bilgilerle pekişebildiği gibi, çelişebilmektedir de. Öğrencilerin, ders kitabı dışındaki kaynaklara açık olması, bu kaynakları değerlendirme ihtiyacını ve becerisini de beraberinde getirmektedir. Kaynak değerlendirme becerisi, kendiliğinden oluşan bir durum olmayıp, öğrenim yoluyla edinilen bir kazanımdır. Yakın tarihin bir olayı üzerine hazırlanan belgeseli eleştirel biçimde izlemek veya farklı görüşlere sahip şahitleri dinleyerek hangisinin doğruyu aktardığını belirlemek de, öğrenilmesi gereken, ilave bilgi ve beceriyi gerektirmektedir. Bu da ancak, okulda, formal bir eğitimle yapılması ve kazanılması gereken bir süreçtir. Netice itibarıyla, yakın dönem tarihinin öğretilmesinde, kaynak değerlendirme becerisi de, öğrenim sürecine dahil edilmesi gereken bir durumdur. Bu noktada ise öğretmenler devreye girmektedir.

Yakın dönem tarihinin öğretiminde, öğretmenler önemli bir faktör olmakla birlikte, öğrenciler için yegane öğrenim kaynağı değildir. Tarih öğretmeninin kendisi dışında, kontrol edemediği pek çok konu mevcuttur: Tarih derslerine ayrılan zamanın azlığıyla birlikte, ders kitapları ve eğitim malzemesinin kalitesi ve kapsamı bunlardan bazılarıdır. Yeni öğretim metotlarının ve yaklaşımların varlığı da diğer önemli bir konudur. Birçok tarih öğretmeninin eğitim gördüğü dönemde geçerli olan yaklaşımlar artık geçerli olmayabilir. Yakın dönem tarihinin veri yelpazesinin çok geniş olduğundan hemen yukarıda bahsetmiştik. Olay ne kadar yakın zamanda meydana gelmiş ise, onunla ilgili kaynak yelpazesi o ölçüde geniştir; Gazeteciler, siyasetçiler, politika yorumcuları, belgesel ve film yapımcıları ve olayların görgü şahitleri, öğrencinin ulaşabileceği öğrenim kaynakları dahilindedir. Bahsedilen bu kaynakların kullanılması beceri gerektirmekte, beceri de kendiliğinde oluşmayıp, öğretilmesi gerekmektedir. Bir filmi veya belgeseli eleştirmek, olayın görgü şahidini dinleyerek verdiği bilgileri değerlendirmek veya İnternet'ten bilgi derleyerek yorumlamak, öğrenilmesi gereken bilgi ve beceriyi gerektirir. Tarih öğretmeninin, profesyonel bir tarihçi gibi bütün bunlara vakıf olması ve değerlendirme tekniklerini bilmesi beklenemez. Bu türden, kitle iletişim araçları tarafından sunulan verileri değerlendirme konusunda eğitim almış tarih

öğretmenlerinin sayısı çok azdır (Stradling, 2003: xi). Kaynak değerlendirme işi öğrenilmesi gereken bir beceri olunca, öğretmenin bu konudaki bilgi ve becerisinin az veya hiç olmaması, öğrenim sürecini temelinden etkilemektedir. Geçmiş dönemlerde öğretmenlere bu türden eğitim verilmediğinden, önceki dönemlerde eğitim almış olan öğretmenlerin bu becerilerinin olmaması muhtemel, yeniden kazanmaları ise güç bir durumdur. Bu durumda, öğretmenlerin de eğitilmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, yakın tarihin öğretilmesi için, geleneksel metin temelli kitaplardan, vazgeçilerek, metin ve belge veya tamamıyla belge temelli çalışma kitaplarına geçilmesi, kaynak çeşitliliği, kaynak değerlendirmesi, öğretmen gibi unsurları ön plana taşımakta, bunlar da beraberinde bir dizi sorunu gündeme getirmektedir.

Sonuç

Yakın dönem tarihinin tanımı, niteliği ve öğretilmesine ilişkin konular üzerine yapılan tartışmalar yukarıda değerlendirilmiş ve şu neticeye varılmıştır. Yakın dönem tarihi oluşum halinde, henüz neticeleri tam manasıyla ortaya çıkmamış, cevap arama yerine soru sormanın ön planda olduğu bir sahadır. Öğretilmesi, ülke, bölge ve dünya ölçeğinde ve bağlantılı biçimde mümkün olan, öğrencinin ufkunu açan yeni bir alandır. Ancak, yeni bilgilerin eski yaklaşımlarla öğretilmesi mümkün değildir, yakın dönem tarihinin öğretilmesi ise hiç mümkün değildir. Bu konuda yapılacak ilk iş, metin temelli "geleneksel ders kitabı" yerine, metnin de yer aldığı, "kaynak destekli çalışma kitapları"nın tasarlanması ve kullanılması için de öğretmenlere gerekli eğitimin verilmesidir. Ayrıca, öğretmenlere ilave bilgi ve becerilerin kazandırılması gereklidir. Bu suretle, yegane bilgi kaynağı olmaktan çıkan ve itibar kaybeden ders kitapları ve öğretmenin yeri yeniden kazandırılmakta; her ikisi de salt bilgi veren olguları öğreten araç olmaktan çıkıp, eleştirme ve sorgulama becerilerini kazandırma aracı haline dönüşmektedir. Ders kitapları ve öğretmenin rolü, bu suretle yeniden tanımlanmakta ve değişen öğrenim yaklaşımları ve kaynak türleri karşısında anlam kazanmaktadır. İyi tasarlanmış ders kitapları ve eleştiri ve sorgulama becerilerine sahip öğretmenlerin öğreteceği yakın dönem tarihinin, öğrencilere, tarihi olguların bilinmesinin ötesinde, sorgulama ve eleştiri becerisi kazandırarak geçmiş, günümüz ve gelecek arasında daha sıkı bağlar kurma yeteneğini sağlayacağı muhakkaktır. Diğer türlü, öğrenicin yakın tarihe uzak kalarak, günceli yakalama ve güncel üzerine tarihsel derinliği olan yorumlar yapabilme

yeteneğini kazanamaması, tarih eğitiminin de maksadına tam manasıyla ulaşamaması muhtemeldir.

Kaynakça

Acun, F. (2009). Siyasi Tarihle İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, (1), 133-137.

Acun, F. (1998). Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***,** (42), 717-719.

Ahmet Vefik Paşa (1873/74). *Fezleke-i Tarih-i Osmani*. İstanbul : Matbaa-ı Amire.

Behar, B. E. (1995). *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937).* İstanbul: Afa Yayınları.

Berktay, H. (1983). Tarih Çalışmaları. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (C. 9), 2458-2276. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çapa, M. (2000). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Sayı 29-30), 39-55.

Çapa, M. (2009). Atatürk Dönemi Ders Kitapları, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi, 1920-1938*, (Cilt 2), 685-696.

Göyünç, N. (1977). Tarihçiliğimizin Dünü. *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 240-254.

Hamid ve Muhsin (1929). *Türkiye Tarihi.* İstanbul.

Karal, E. Z. (1974). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965).* Ankara.

Karal, E. Z. (1977). Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz. *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 255-268.

Özbaran, S. (2005), *Tarih Tarihçi ve Toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Slater, J. (1995). *Teaching History in the New Europe.* London.

Stradling, R. (2003). *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*.İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti. İstanbul, 1931.

Tekeli, İ. (2007). *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Tunçay, M. (1977). İlk ve Ortaöğretimde Tarih. *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 276-285.

Üçyiğit, E. (1977). Okullarımızda Tarih Öğretimi. *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yazıcı, F. (2011). Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Yazımı. *Türkiye'de Tarih Yazımı*, Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (Ed.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 197-219.

Extended Summary

In recent years, expectations from the field of history have risen and accordingly school programs have been revised for students to help them to understand and act to the contemporary world their around. A new approach which puts the student at the centre of learning is also adopted to make this possible. This approach, then required new methods and opened up new facilities to the learning process. First of all, the learning extended outside the classroom and the student started to exploit many technological opportunities outside the classroom; Coverage of the subject also extended to the contemporary times at the expense of distant periods; distant past became less attractive and the contemporary times became more exciting to learn. Our global and swiftly changing world and the urgent need to understand and react to it are the main force behind the changing approach to history education. In the school programs of history teaching in some European countries, time limits extended to the period student is living. In Turkey currently, the time limit is extended to the end of Atatürk period which is 1938. As seen, the time gap between this and the contemporary world is fairly large. In past, there were times when the time limits covered the more contemporary period. In recent years, in Turkey, as in Europe, the need to teach contemporary periods to middle school students became more urgent and growing studies are being made to this end.

Purpose

The purpose of this study is to offer solutions to theoretical and practical problems involved in the process of teaching of contemporary history at middle schools. In terms of practical problems, intellectual ability of a middle school student to comprehend the events occurring at the far distant regions of the contemporary world is the first point to discuss. The will and curiosity of the student is another factor in teaching of contemporary history. The role of the teacher in the classroom is a more challenging problem faced in teaching contemporary history. New approaches, i.e student centered approach, to teaching history in general and contemporary history in particular requires a new definition of the role of the teacher in the classroom. At the theoretical level, nature and coverage of school programs are discussed starting from the establishment of the Turkish Republic (1923) onwards. Some background information is given about the previous programmes and school books.

Metod: In these discussions, suggestions made at theoretical level are examined in detail. At the practical level, school books from different periods are studied and compared.

Results

Results of the study are as follows: contemporary history is a field which the effects of the events has not yet been clear. The volatile nature of contemporary history makes more conventional to ask questions rather than seeking answers. Contemporary history is best thought inter connectedly with events occurring at the local, regional and world wide levels. When one of these levels is skipped, its connection with the other events are cut and the event becomes out of context. It then becomes difficult for a teacher to teach and meaningless for a student to learn. Thought properly, it widens the horizon of the student and helps to understand the world surrounding.

Discussions

However, it is less beneficial to teach new knowledge by using old methods. To this point, the fist thing to do is to change currently used traditional “text based” schoolbooks with the “source supported workbooks”. These new books include traditional texts and requires training for teachers to use. The place of schoolbook as well as school teachers are then restored and put into their previous respected places. Schoolbooks and school teachers together help students to enhance their abilities to make critique of the contemporary

events and to better comprehend the swiftly changing world their around. Inclusion of new means of learning such as CD Rooms, Internet, photographs makes learning more effective and beneficial.

Conclusion

Teaching of the contemporary history help students to make strong connections between the past and the present events and thus to better visualise the future. This is infact the ultimate goal of history teaching in general and contemporary history teaching in particular. Therefore, teaching of contemporary history should gain more space in history teaching in general and its coverage should be extended to current period as near as possible. Schoolsbooks should be designed by using new sources and new technological inventions. School teachers should be trained and gain some extra abilities to teach contemporary history to a young student. Having made all these, teaching of contemporary history becomes more fruitful and learning of it by students becomes rewarding.